

riaal. Boeiend daarbij is dat op die manier een fraai beeld geschetst wordt van vooral de rol van de forensische psychologie *buiten* het strafrecht. Ook in het burgerlijk recht, enz. stellen er zich forensisch psychologische problemen.

Deel vier behandelt de Britse rechtspraak en rechtsleer betreffende de getuigenissen, die relevant is voor de forensische psycholoog. Deel vijf tenslotte, sluit daar bij aan door de praktijk van de psychologische expertise te bediscussiëren. Deze twee laatste delen, die samen ongeveer de helft van het boek in beslag nemen, zijn gezien hun gerichtheid naar de Britse situatie toe minder relevant voor de Belgische lezer. De nadruk ligt bovendien zeer sterk op het verschijnen van de psycholoog voor het gerechtshof. Zo wordt in detail uitgelegd (en boeiend geïllustreerd met fragmenten uit dialogen tussen o.a. rechters en psychologen) hoe de psycholoog op het rechts-forum 'ondervraagd' wordt en hoe het zit met de vergoedingen voor de gedane prestaties...

Wat echter totaal ontbreekt is enige uitleg over de manier van werken die de forensische psycholoog kan volgen bij zijn klinisch en experimenteel werk. Hiermee laat Haward *het* grote probleem van de forensische psychologie ongemoeid: hoe moet het materiaal verzameld worden en hoe moet het voor de rechtbank gepresenteerd worden om effectief te zijn.

Een ander Britse forensische psycholoog, Eric Ward, heeft er onlangs nog op gewezen dat een van de grote problemen waar de forensische psychologie mee te kampen heeft, het ontbreken is van klinische procedures aangepast aan rechtspsychologische problemen. Daarmee samenhangend bestaat er eveneens een probleem qua onderzoeksfaciliteiten en vooral qua opleidingsmogelijkheden (Cfr. Ward, E., 'Problems of the Clinical Psychologist as Expert Witness', in: Lloyd-Bostock S., (Ed.), *Law and Psychology*, Oxford, SSRC Centre for Socio-Legal Studies, 1981).

Concluderend kunnen we stellen dat Haward, zich baserend op zijn jarenlange ervaring als forensisch psycholoog, een uitermate boeiend boek heeft geschreven dat vooral de stand van zaken voor Groot-Britannië behandelt maar dat ook voor de Belgische lezer interessant is, al was het maar om er zich van bewust te worden hoe onderontwikkeld de forensische psychologie in België wel is, zowel in haar toepassingen als in haar academische vorm.

Luk Van Langenhove

De 'zwarte wetsboekjes'

In ons recht fungeert van oudsher het principe dat 'iedereen geacht wordt de wet te kennen'.

Niemand – zelfs de geroutineerde praktijkjurist of advocaat – zal nog ontkennen dat ons rechtssysteem en de regels en wetten die ze uitvaardigt uitermate *complex* zijn geworden. Gaandeweg is het recht zich ook meer en meer gaan bemoeien met nieuwe toestanden en situaties. Deze schaalvergroting betekende tevens een uitbreiding van de macht van hen die de wetten produceren.

Het zijn de Wetswinkels geweest die 10 jaar geleden, naar het Nederlandse model van de Rechtswinkels, deze situatie zijn gaan ontleden. Zij beschouwen het recht als een consumptiegoed dat onderhevig is aan de mechanismen van de economische markt van vraag en aanbod. De traditionele advocatuur spitst zijn tijd en energie toe op een vraag die pecuniair lonend is: handelsrecht, vennoot-

schapsrecht, erfrecht,... De Wetswinkels signaleerden het bestaan van 'leemtes' in de rechtshulp: er was namelijk een 'vraag' van een bepaalde groep van rechtszoekenden die niet beantwoord werd door de advocatuur. Op deze deelterreinen die eerder marginaal waren legden de Wetswinkels zich toe: Rechten en vrijheden, arbeidsrecht, woonrecht, familierecht,...

Het uiteindelijke doel lag in het op lange termijn realiseren van een *democratische rechtshulp*. Hoe zij deze precies georganiseerd willen zien is een discussie die nog volop aan de gang is.

Intussen worden allerlei wegen bewandeld om hier en daar probleemgebieden en scheefgetrokken situaties te duiden.

Het is in deze context dat men de uitgave van de 'Zwarte Wetsboekjes' bij EPO moet bekijken.

Een aantal organisaties, waaronder de Wetswinkels, willen voor een stuk aan *preventieve hulpverlening* doen: het geven van informatie over de rechten en plichten, over rechtshulpverlening en -organisaties, over de juridische consequenties van bepaalde handelingen. In een aantal gevallen houdt deze vorm van hulpverlening een *'conflictregulerende' functie* in: eenmaal gesteld voor een probleem, hoe moet men het oplossen?

De 'Zwarte Wetsboekjes' kiezen resoluut de zijde van de *sociaal-economisch zwakkere of verdrukte partij*. Zij hebben tot doel de rechtszoekenden mondiger te maken in hun situatie, hen te wijzen op hun rechten en plichten, hen wegwijs te maken in bepaalde procedures en een beroep op een advocaat in bepaalde gevallen overbodig te maken.

Met dit opzet lopen Wetswinkels schouder aan schouder met andere hulpverleningsorganisaties die eerder emanciperend dan paternalistisch willen werken ten aanzien van hun hulpvragers: Jac, Info-jeugd, Onthaalcentra voor Gastarbeiders, Vrouwenhuizen,...

De reeds 11 delen tellende reeks van 'Zwarte Wetsboekjes' zijn te groeperen rond een vijftal thema's, die inderdaad tussen de mazen van het net vallen op de juridische markt.

De 'Rechten van de huurder' en de 'Rechten van de sociale huurder' verdedigen een recht op 'wonen'.

Voor het 'familierecht' werden een viertal brochures gepubliceerd: *Echtscheiding door onderlinge toestemming*, *Voorlopige maatregelen bij huwelijksmoeilijkheden*, de *Rechten van de samenwoners*, de *Rechten van de alleenstaande vrouw*.

De problematiek rond 'vreemdelingenrecht' wordt uitgelegd in *Je rechten als vreemdeling*.

Door de uitgave van *Je rechten als werkloze* wordt het 'recht op zinvolle arbeid' in de aandacht gebracht.

Tot slot werden ook enkele brochures op de markt gebracht die het 'recht op rechtshulp' belichten: het is goed dat een aantal rechten worden erkend, maar zij moeten ook afdwingbaar worden gemaakt.

Tot hiertoe verschenen hierrond volgende brochures: *Je rechten tegenover je advocaat*, *Pro-deo, wie zei daar gratis?*, *Wie betaalt mijn schade?*

Een korte bespreking van de recentste brochures:

De rechten van de samenwoners, een brochure van Wetswinkel Antwerpen-Zuid in samenwerking met Jeugdinfo Antwerpen.

Het ongehuwd samenwonen wordt in geen enkele wet of door geen gewoonte geregeld. Deze onduidelijke rechtspositie belet nochtans het stijgend aantal samenwoners niet. Behalve in de sektor sociale zekerheid wordt in het Belgisch recht het ongehuwd samenwonen nog vaak als 'ongeoorloofd, immoreel en strijdig met de goede zeden' beschouwd.

De laatste decennia is het ongehuwd samenwonen bespreekbaar geworden en wordt in bredere kringen van de samenleving niet meer als 'immoreel' gebrandmerkt.

Er is reeds heel wat literatuur verschenen rond samenwonen: etische, politieke, morele beschouwingen rond samenwonen: 'proefhuwelijken', 'communes', 'leefgemeenschappen', ...

Over deze achtergronden en de mogelijke beweegredenen van samenwoners gaat het in de brochure niet. In België is het vrij simpel: wie wil trouwen kan dit zeer gemakkelijk en wordt door de wetgeving een steuntje bij gegeven. Wie dit niet wil komt op glad ijs terecht.

De samenstellers willen enkel tegemoet komen aan de nood aan praktische informatie omtrent de rechten en de plichten van de samenwoners.

Het eerste deel van de brochure behandelt de problemen die ontstaan wanneer mensen beslissen te gaan samenwonen: huur, tewerkstelling, stempelen school, ziekteverzekering,...

De financiële positie van de samenwoners wordt inzichtelijk gemaakt in het tweede deel. Hier zijn de problemen omtrent de goederen die aangekocht, geschonken of geërfd worden grondig behandeld.

Ironisch genoeg lijkt de zakelijk-juridische stijl van de 'concupinaatsovereenkomsten' die in de brochure afgedrukt werden, op een huurcontract van onbepaalde duur met een opzeggingstermijn van minstens drie maanden! Fiscaal gezien is het samenwonen nog altijd voordeliger omdat ons belastingsysteem progressief is en de inkomsten van samenwoners niet samenvoegt, wat bij gehuwden wel zo is. Aan de hand van overzichtstabellen worden in het derde deel de belastingen vergeleken tussen de 2 groepen. Dat samenwonen in ons sociaal zekerheidsrecht wel degelijk aanvaard wordt blijkt in het vierde deel dat over de sociale uitkeringen gaat: samenwoners genieten van sociale zekerheid, niet op grond van hun relatie, maar op grond van hun sociaal-economische positie.

Een gevoelig punt voor samenwoners is het juridisch statuut van hun kinderen: in afwachting van een goede afwikkeling van het arrest 'Marckx' worden de juridische procedures van 'erkenning', 'adoptie' en 'wettiging' uiteengezet.

In het zesde deel wordt in het kort ingegaan op de vragen die komen kijken bij het einde van het samenwonen. In een bijlage vindt de lezer een schematisch overzicht van de verschillen in de situatie van gehuwde en niet-gehuwde samenwoners.

De brochure mag een schoolvoorbeeld worden genoemd van wat een *preventieve* uitgave kan zijn. Wie beslist te gaan samenwonen vindt alle noodzakelijke informatie. Ik betwijfel echter of de brochure nog nuttig is voor zij die de brochure pas aanschaffen op het moment van probleemsituaties.

Je rechten als alleenstaande vrouw, een brochure van de Federatie 'Vrouwen tegen Mishandeling.'

'Dit boek is voor vrouwen, die weg willen uit een situatie van mishandeling of onderdrukking. Hieronder verstaan we elke situatie die de vrouw zelf onaanvaardbaar vindt. Je kan weg als je wil, het is je recht. Of je weg wil of niet, of je daartoe redenen hebt of niet, daarover kan jij best oordelen. Er komt echer meer bij kijken dan alleen maar „willen”. Je moet ook weten hoe. Om je daarbij te helpen hebben wij dit boek geschreven.'

Dit kernachtig voorwoord spreekt genoeg voor zichzelf.

Het boek bevat in chronologische volgorde alle praktische zaken die een vrouw die weg wil uit een onderdrukkende situatie in orde moet brengen.

Dit is vaak een hele rompslomp: klacht indienen, bankrekening, adresverandering, eventuele dringende en voorlopige maatregelen vragen voor de vrederechter,... Vaak doen zich wijzigingen voor met het inkomen, kinderbijslagregelingen, stempelregeling,...

Er wordt ook ingegaan op de eventuele wijzigingen in de ouderlijke macht, het hoede- en bezoekrechten, het onderhoudsgeld...

De Federatie 'Vrouwen tegen Mishandeling' beoogde met het schrijven van deze brochure een tweevoudige *emancipatie* te bereiken: zij wenst op te komen voor het recht van vrouwen hun partner te verlaten wanneer ze dit willen en bovendien nemen zij de zorg op zich vrouwen die deze stap zetten te begeleiden en hen de nodige informatie door te spelen.

In dit opzicht verdient de brochure alle lof. Het ontbreekt haar geenszins aan volledigheid, duidelijkheid en leesbaarheid.

Enigszins storend kwam mij de gedachte over die in het eerste deel van het boek werd ontwikkeld. Er worden twee mogelijkheden geschetst om iets te ondernemen tegen de onderdrukkende man: indien de man zwaar psychisch gestoord is, is er de collocatie, anders kan de vrouw een klacht indienen waardoor de man opsluiting riskeert. In tijden waar men de mond vol heeft over decriminalisering, waar men zoveel mogelijk mensen buiten de justitiële sfeer wil houden, lijkt mij dit toch niet het 'enige verweermiddel', zoals de schrijfsters het afschilderen.

Je rechten als vreemdeling, een brochure van het onthaalcentrum voor gastarbeiders van Brussel-OCGB.

Het is voor vreemdelingen geen lachtertje om ons land binnen te komen en om hier te worden tewerkgesteld.

Tot deze conclusie komt men bij de lektuur van 'Je rechten als vreemdeling'. Het is een handige gids voor elkeen die de rechten van de vreemdeling wenst te kennen/en of te verdedigen. In de wirwar van wetten en besluiten, circulaires en gebruiken wordt duidelijkheid gebracht.

De discriminatie ten aanzien van vreemdelingen is in feite dubbel: zij worden binnengelokt in een vreemd land, met andere taal, cultuur en gewoonten en dit terwijl hun integratie minimaal is. Daarbij wordt het hen juridisch zo moeilijk gemaakt dat de tussenkomst van een gespecialiseerde dienst of advocaat in vele gevallen noodzakelijk is.

Dergelijke diensten bestaan reeds her en der in ons land als 'Onthaaldien-

sten' en zijn er een sluitend bewijs van dat vreemdelingen de complexiteit aan reglementeringen niet alleen aankunnen.

Inhoudelijk onderscheiden we twee grote delen: 1. de verblijfsstructuur en 2. de tewerkstelling van de vreemdeling. Centraal staan hierbij de 'Dienst Vreemdelingen', de Minister van Justitie en de burgemeester. De beslissingen voor het toekennen van een visum, de appreciatie van de voorwaarde 'kennelijk voldoende bestaansmiddelen' lijken eerder arbitrair te zijn.

De bijzondere verblijfssituaties komen ook aan bod: het statuut van de onderdanen van de E.E.G.-lidstaten, de buitenlandse familieleden van Belgen, de Beneluxers, de studenten, de politieke vluchtelingen en vaderlandslozen. Bewust wordt het statuut van het personeel van ambassades en consulaten, van vertegenwoordigers van internationale organisaties niet behandeld: zij genieten van een gunststatuut en vallen als dusdanig buiten de doelgroep van de brochure.

Van grote waarde is het overzicht van de 'beroepsmogelijkheden' van de vreemdeling tegen beslissingen die tegen hem genomen worden. Achtereenvolgens wordt de procedure besproken van het 'willig beroep', het 'verzoek tot herziening', het beroep tot 'nietigverklaring bij de Raad van State', het 'beroep bij een rechterlijke macht' en de klachtmogelijkheid bij de Commissie voor de Mensenrechten. De termijnen hiervoor blijken vaak zeer kort.

Arbeidsrecht en sociale zekerheid worden behandeld in het laatste deel. Anders dan in de overige 'Zwarte Wetsboekjes' kon men er hier niet aan ontsnappen te verwijzen naar een aantal wetten en besluiten. In die zin zal deze brochure ook meer gehanteerd worden door hulpverleners dan door hulpvragers. De eentaligheid ervan speelt hierbij een rol.

De grootste verdienste is het unieke karakter van de brochure: voor zover ik weet is dit het *enige* ge vulgariseerde en begrijpelijke werk dat de nieuwe vreemdelingenwet van 1980 volledig behandelt.

Je rechten als werkloze, een brochure van Peter Aerts.

Dat deze brochure tegemoetkomt aan een reële behoefte hoeft geen betoog: binnenkort staan zowat 500.000 werklozen aan te schuiven aan het stempellokaal. 1,3 à 1,4 miljoen mensen per jaar hebben op een of andere wijze met werkloosheid te maken. De werklozen worden op alle vlakken in het nauw gedreven: naast de psycho-sociale gevolgen waarmee ze af te rekenen hebben worden ze uiteraard ook financieel gevisieerd. De recentste maatregelen treffen vooral jongeren, gezinnen en vrouwen die hun inkomen drastisch zien verminderen. Peter Aerts, zelf eens tewerkgestelde werkloze bij het hoofdbestuur van de R.V.A., wilde een handleiding schrijven die de uitgave van Wetswinkel Leuven *De rechten van de dopper*, actualiseert.

De lezer wordt ingeleid in de werking van de R.V.A.: onder welke voorwaarden heeft iemand recht op uitkeringen?, wat is 'passende dienstbetrekking', 'langdurige werkloosheid'?

Centraal staat het hoofdstuk over de 'Sankties': het blijkt dat naarmate de werkloosheid toeneemt, de werkloze zijn rechten ziet verminderen en de controle ook verzwaard wordt. De R.V.A. zelf gaat sneller beslissen tot uitsluiting en schorsingen nemen gestadig toe.

Er wordt verder uitgelegd hoe de controle verloopt, welke de specifieke pro-

blemen zijn bij ziekte, zwangerschap,... In het kort komt ook de situatie aan bod van de vreemdeling, werklozen, van gehandicapte werknemers, van werkloosheid in het buitenland. Ten slotte worden de tijdelijke oplossingen voor werklozen vermeld: B.T.K., stages.

De brochure geeft *zeer sec* de weg aan die je als werkloze moet bewandelen om de schade te beperken. De beknopte schrijfstijl schept echter verwarring voor de leek in het vak. Bovendien komen een aantal materies zelfs niet aan bod; b.v. de belasting op het vervangingsinkomen. En we missen de pittige en vaak cynisch-humoristische stijl van de vroegere uitgave van 'Werkloze Willy'. Elke politieke stellingname wordt achterwegegelaten, en dit voor een materie die zich daar toch zeer goed voor leent. Waarin verschilt ze dan nog van de talloze brochures die bij de vakbonden werden uitgegeven?

Je rechten tegenover je advocaat, een brochure van Wetswinkel Antwerpen. Deze uitgave werd geschreven vanuit de dagelijkse praktijk van de Wetswinkels. Heel wat cliënten schijnen niet tevreden te zijn over hun advocaat: hij laat de zaken (bewust) aanslepen, vraagt hoge honoraria, maakt de zaak door zijn jargon ingewikkelder dan ze eigenlijk is, hij maakt een beroepsfout,...

Over de rechten van de advocaat tegenover zijn cliënt is reeds genoeg geschreven. De brochure kiest duidelijk partij voor de cliënt en tracht de lezer te wapenen tegen eventueel misbruik.

Wat de inhoud betreft kunnen we kort zijn: het eerste deel legt de organisatie van de beroepsgroep uiteen: de orde van advocaten, de stafhouder, de tuchtraad,...

Het tweede deel tracht een oplossing te bieden voor de vraag: 'heb ik voor mijn concrete situatie wel een advocaat nodig?'

Deel drie pakt de keuzevrijheid van een advocaat aan; in veel gevallen is deze fictief, wordt ze beperkt of is ze helemaal onbestaande.

Verder wordt in dit deel ingegaan op de problemen die zich voordoen als je van advocaat verandert.

Cruciaal is het hoofdstuk over de prijs die een advocaat kan kosten: wat kan de cliënt ondernemen wanneer de erelonen hem overdreven overkomen? Beroepsfouten en 'deontologische fouten' worden in een volgend hoofdstuk besproken. Vaak moet men het slechts stellen met een soort 'minnelijke schikking'. De kosteloze bijstand komt in het laatste hoofdstuk aan bod. Als cliënt staat men bijzonder machteloos tegenover een advocaat; de afhankelijkheid is erg groot en velen durven tegen hun advocaat gewoon niets ondernemen.

Wanneer iemand bijvoorbeeld tegen te hoge honoraria wil reageren, dan moet hij (of zij) de zaak voorbrengen op de tuchtraad, een orgaan dat hoegenaamd *niet* onpartijdig is en precies de belangen van de beroepsgroep verdedigt. Het grootste nadeel van de brochure bestaat er dan ook in dat, terwijl de rechten van de cliënt tegenover zijn advocaat meestal niet afdwingbaar zijn, zij vaak de valse hoop geeft als zou de cliënt die rechten wél hebben.

Pro Deo, wie zei daar gratis?, een brochure van Wetswinkel Leuven.

Wie minvermogend is kan gratis of tegen verminderd tarief een advocaat krijgen. *Pro Deo, wie zei daar gratis?* gaat er vanuit dat een advocaat gewoon te duur is. De brochure wil geen pleidooi zijn voor het pro-deo-systeem zoals het

nu functioneert. Het blijkt nochtans dat voor een aantal mensen dit systeem de enige mogelijkheid is om aan een goedkope advocaat te geraken.

Het eerste deel beschrijft het opzet van de brochure, legt uit wat 'pro-deo' precies inhoudt en hoe dit systeem tot stand kwam.

Het tweede deel toont de concrete gang van zaken. Interessant is dat telkens afwijkende bepalingen en gewoonten voor de gevangenen en de vreemdelingen worden aangegeven.

Deel drie is het meest delicate: de taxatie. De auteurs van de brochure betwijfelen hier het menslievende motief van het 'pro-deo-systeem'. Prioritair staat de bekommernis om de stage en de centen die dit voor de stagiair moet opbrengen. Pro-deo (= voor God) en dus 'gratis' wordt door de mogelijkheid tot taxatie aldus een zuivere fictie!

Tot halverwege in de brochure wordt de lezer wegwijs gemaakt in de procedure zoals zij in theorie bestaat. Het vijfde deel tekent een soort 'pro-deo-kaart' uit met de concrete werking in de verschillende arrondissementen. Al naargelang de visie van het Bureau voor Konsultatie en Verdediging en de Voorzitter bestaan er nogal wat verschillen in de toekenningsvoorwaarden en -criteria.

Naast de concrete informatie zit de brochure doorspekt met kritische noten, randbemerkingen en positieve suggesties rond het systeem.

In het besluit worden deze grieven nog eens op een rijtje gezet: de op zijn zachts uitgedrukt 'vernederende procedure' van pro-deo, de behandeling van de cliënt als tweederangsburger, de afwezigheid van keuzevrijheid van een pro-deo-advocaat, de te ingewikkelde en te weinig gekende procedure, de taxatie,...

Een vraag die voor mij onopgelost blijft is de volgende: waarom schrijft de Wetswinkel een brochure over pro-deo, een systeem waar men duidelijk *tegen* is, terwijl men weet dat de brochure tegelijkertijd een stuk propaganda is en het gebruik van het pro-deo-systeem kan doen toenemen.

De kritieken op elke brochure afzonderlijk niet te na gesproken, moet ik de 'Zwarte Wetsboekjes van EPO' positief beoordelen: zij kenmerken zich door vlotte *leesbaarheid* en aanzienlijke *duidelijkheid*. De meeste brochures bevatten in hun bijlage een aantal typeformulieren van de procedures, aanvullende cijfer-tabellen, adressenlijsten van de hulpverleningsorganisaties en soms ook nog een verklarende woordenlijst voor de moeilijke begrippen of het vakjargon. Zij zijn vaak een bewijs dat een beroep op een advocaat niet altijd noodzakelijk is.

Door de beknoptheid van stijl, het doel niet te duur te zijn, boeten de brochures soms aan volledigheid in. Enkele brochures verzekeren de uitgave van aanvullingen van recente wetswijzigingen om het geheel 'up to date' te houden. Uitbreiding van zulke aanvullingen tot *alle* brochures van dit systeem is noodzakelijk.

Voor sommige brochures vraag ik mij ook af welke doelgroep de schrijvers viseerden: in vele gevallen zal een brochure een handig naslagwerk zijn voor de maatschappelijk werker in een adviescentrum. Maar wordt het eigenlijk gehanteerd door de hulpvrager/rechtszoekende?

Koenraad Timmerman